

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียง ตลอดจนปัญหาของเหลือที่เป็นอันตรายกำลังเป็นปัญหาทวีความรุนแรง เมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่โต สิ่งที่มาคือปัญหาสิ่งแวดล้อม เนื่องมาจากการประกอบอุตสาหกรรมย่อมมีการผลิต ผลจากการผลิตคือได้ผลิตภัณฑ์และสารปนเปื้อนที่ไม่สามารถนำไปเป็นผลิตภัณฑ์ได้ สิ่งเหล่านี้ก็คือของเหลือ (Wastes) จากการผลิต และของเหลือนี้เองหากปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมในปริมาณที่ธรรมชาติไม่สามารถรองรับได้ ย่อมก่อให้เกิดมลพิษแก่สิ่งแวดล้อม ซึ่งมลพิษที่เกิดขึ้นนี้จะรุนแรงมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถในการรองรับมลพิษของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมและป้องกันการเกิดมลพิษที่เพียงพอของประเทศนั้นๆ เอง ปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมนี้ ทำให้รัฐต้องเข้ามามีบทบาทในการควบคุมอุตสาหกรรมภายในประเทศของตน โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วมองว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่สำคัญและรุนแรง เนื่องจากปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบต่อประชาชนภายในประเทศทุกคน ดังนั้นรัฐจึงเข้ามามีบทบาทโดยหามาตรการควบคุมให้ภาคอุตสาหกรรมภายในประเทศของตนมีการป้องกันมิให้ผลจากการผลิตก่อให้เกิดมลพิษแก่สิ่งแวดล้อม ซึ่งมาตรการสำคัญที่รัฐนำมาใช้เพื่อการนี้ส่วนใหญ่จะเป็นมาตรการทางกฎหมายนั่นเอง

การที่รัฐเข้ามามีบทบาทเช่นนี้ ส่งผลให้อุตสาหกรรมภายในประเทศต้องใช้ต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้น เพราะนอกจากต้นทุนในด้านวัตถุดิบและค่าแรงงานแล้ว ยังต้องมีค่าใช้จ่ายในการควบคุมมลพิษ เช่นค่าบำบัดน้ำเสียรวมอยู่ด้วย แต่ในขณะที่ประเทศที่ไม่มีการควบคุมมลพิษอย่างเข้มงวด ซึ่งส่วนมากจะเป็นกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนามักจะมีการปล่อยปละละเลยในการป้องกันมลพิษ ทำให้อุตสาหกรรมภายในไม่สนใจที่จะป้องกันมลพิษที่เกิดจากกระบวนการผลิตของตน ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์นั้นไม่มีค่าใช้จ่ายในการควบคุมมลพิษรวมอยู่ในสินค้า ประกอบกับค่าแรงและวัตถุดิบในประเทศกำลังพัฒนามักมีราคาที่ไม่สูงนัก ทำให้สินค้านั้นๆ มีต้นทุนในการผลิตที่ต่ำและมีความได้เปรียบ (Advantage) ในเชิงการค้าจะส่งผลให้สามารถขายสินค้าได้ในราคาที่ต่ำด้วย ผู้บริโภคก็สนใจหันมาบริโภคสินค้านั้นๆ มากขึ้นทำให้สินค้านั้นๆ สามารถมีส่วนแบ่งในตลาดโลกได้มาก

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผู้ประกอบการทุกรายย่อมต้องการแสวงหาแหล่งการผลิตที่สามารถทำให้ตนมีความได้เปรียบในเชิงการค้า ผู้ประกอบการในประเทศที่มีมาตรการป้องกันมลพิษที่เข้มงวดจึงได้มีการเคลื่อนย้ายการลงทุนของตนไปยังประเทศที่มีมาตรการในการป้องกันมลพิษไม่เข้มงวดนัก เพื่อที่จะลดค่าใช้จ่ายในการควบคุมมลพิษของตนลง เมื่อมีการเคลื่อนย้ายการลงทุนสิ่งที่ตามมาก็คือการเคลื่อนย้ายฐานการผลิต ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีการเคลื่อนย้ายตามกันไปด้วย ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงขยายไปตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกอย่างรวดเร็วอันมีผลกระทบต่อทั้งคน สัตว์ พืช และปัญหาดังกล่าวนี้ไม่ใช่ปัญหาที่มีผลกระทบเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่เป็นปัญหาที่สะสม ซึ่งในบางครั้งก็จะรู้ถึงปัญหาการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้กลับสู่สภาวะปกติก็กระทำได้ยากและมีค่าใช้จ่ายที่สูงด้วย

ในระบบการค้าระหว่างประเทศนั้น ทุกประเทศต่างมีความต้องการที่จะปกป้องตลาดภายในของประเทศตน โดยไม่ต้องการให้สินค้าจากประเทศอื่นเข้ามามีส่วนแบ่งตลาดภายในประเทศของตนมากนัก ดังนั้นประเทศต่างๆจึงได้มีการหามาตรการ เพื่อมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อกีดกันมิให้สินค้าจากต่างประเทศเข้ามาสู่ตลาดภายในประเทศตนได้ง่ายนัก โดยมาตรการที่ใช้เพื่อกีดกันทางการค้านี้ อาจเป็นมาตรการทางด้านภาษี (Tariff barriers) ซึ่งจะเป็นการตั้งกำแพงภาษีที่เรียกเก็บจากสินค้านำเข้าก่อนที่จะผ่านเข้ามาสู่ตลาดภายในประเทศ รวมถึงมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (Non-tariff barriers: NTB) เช่นการนำเรื่องมาตรฐานสินค้า, การจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมมาใช้เป็นมาตรการทางการค้า ซึ่งประเทศต่างๆ สามารถกระทำได้นี้ เนื่องจากประเทศทุกประเทศต่างสามารถที่จะออกกฎหมายภายในมาบังคับในเรื่องดังกล่าวได้ กล่าวคือ สามารถออกกฎหมายมาบังคับในเรื่องมาตรฐานสินค้าที่จะนำเข้า หรือใช้มาตรการทางกฎหมายต่อสินค้านำเข้าเพื่อปกป้องสุขอนามัยของมนุษย์ สัตว์ พืช ภายในประเทศตน¹

แต่ทั้งนี้ในระบบการค้าระหว่างประเทศจะมีองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) เข้ามาควบคุมการค้าระหว่างประเทศสมาชิก ให้ดำเนินไปอย่างเสรีและชอบธรรมภายใต้วัตถุประสงค์ของข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยพิกัดอัตราภาษีศุลกากรและการค้า (General

¹ Vinod Rege, "GATT Law and Environment-related Issues Affecting the Trade of Developing Countries," *Journal of World Trade* 28 (June 1994): 110.

Agreement on Tariffs and Trade: GATT) เพื่อลดอุปสรรคหรือมาตรการกีดกันการนำเข้า ไม่ว่าอุปสรรคนั้นจะเป็นมาตรการทางด้านภาษีหรือมิใช่ภาษี การแข่งขันจะต้องเป็นธรรมตลอดจน ห้ามมิให้มีการจำกัดปริมาณนำเข้าสินค้า (prohibition of quantitative restrictions) หากประเทศใดมีการตั้งมาตรการกีดกันทางการค้า ตลอดจนการจำกัดการนำเข้าปริมาณสินค้า อาจนำไปสู่ข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศได้ แต่ทั้งนี้ GATT ยินยอมให้มีการคุ้มครองอุตสาหกรรมภายใน แต่ได้กำหนดไว้ว่าถ้าจะคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในให้ใช้มาตรการทางด้านภาษีเท่านั้น จะใช้มาตรการใดๆ ที่มีผลเป็นการสร้างอุปสรรคต่อการค้ามิได้ เว้นแต่มาตรการนั้นจะต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขของ GATT ซึ่งปัจจุบันการใช้มาตรการทางด้านภาษีซึ่งกระทำได้ยากขึ้น เนื่องจากได้มีการเจรจาขึ้นระหว่างประเทศสมาชิกเพื่อแลกเปลี่ยนข้อลดหย่อนอัตราภาษีระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การไม่มีกำแพงภาษีระหว่างประเทศในที่สุด จึงได้มีการพยายามหามาตรการกีดกันที่มิใช่ภาษีขึ้น โดยเฉพาะมีการนำปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นปัญหาสำคัญที่จะละเลยมิได้ มาเป็นมาตรการกีดกันทางการค้า

ดังนั้นจากการที่มาตรการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ใช้ภายในประเทศ ก็จะถูกยกระดับความสำคัญเป็นเงื่อนไขในการให้สินค้าเข้าสู่ตลาด กล่าวคือนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาเป็นมาตรการทางการค้า (Trade measure) ทำให้สินค้าที่เกิดจากการผลิตโดยไม่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีพอเข้าสู่ตลาดยากขึ้น หรืออาจถูกห้ามมิให้มีการนำเข้าสินค้าดังกล่าว การนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาใช้โดยเป็นการกระทำฝ่ายเดียว (Unilateral) ของประเทศที่ยกเรื่องดังกล่าวมาอ้าง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการบิดเบือนทางการค้า เนื่องจากในระบบการค้าเสรีนั้น สินค้าควรผ่านเข้าสู่ตลาดได้โดยไม่มีอุปสรรคที่ไม่จำเป็น การมีอุปสรรคที่ส่งผลให้สินค้าเข้าสู่ตลาดได้ยากขึ้นถือได้ว่าเป็นการบิดเบือนทางการค้า และด้วยเหตุที่การนำมาตรการทางด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ทางการค้าถูกมองว่าเป็นการบิดเบือนทางการค้านี้เองทำให้เกิดมุมมองที่ขัดแย้งกันระหว่างนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmentalists) กับกลุ่มนิยมการค้าเสรี (Free Traders)

GATT เป็นความตกลงการค้าหลายฝ่ายที่เกิดจากการเจรจาระหว่างประเทศสมาชิก แต่เดิมไม่มีองค์การระหว่างประเทศรองรับ มีแต่เพียงสำนักเลขาธิการ GATT (GATT Secretariat) ทำหน้าที่ควบคุมบริหารงานทั่วไป ซึ่งต่อมาภายหลังจากการเจรจารอบอุรุกวัยซึ่งเสร็จสิ้นวันที่ 15 ธันวาคม 2536 ก็ได้มีการจัดตั้งองค์การการค้าโลก หรือ WTO ขึ้นมาทำหน้าที่องค์การระหว่างประเทศรองรับ WTO นี้มีผลทางกฎหมาย เมื่อ 1 มกราคม 2538 ทั้งนี้ประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิก GATT เป็นสมาชิกของ WTO โดยปริยาย

การถกเถียงกันระหว่างนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับกลุ่มนิคมการค้าเกิดขึ้นมานานแล้ว โดยฝ่ายนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมองว่าการค้าเสรี เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การพัฒนาอย่างไม่ยั่งยืน (Unsustainable development)² การขยายตัวทางการค้าโดยไม่มีการควบคุม (Uncontrolled) จะเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะทำลายสิ่งแวดล้อม³ เนื่องจากประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนามักจะมีการกำหนดมาตรฐานทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Standards) ภายในประเทศ ต่ำกว่าเพื่อส่งเสริมให้ผู้ประกอบการของตนมีความได้เปรียบในเชิงการค้า กล่าวคือ การกำหนดมาตรฐานที่ต่ำจะทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำลง ทำให้สามารถขายสินค้าดังกล่าวได้ในราคาที่ต่ำ ซึ่งจะทำให้สินค้านี้มีส่วนแบ่งในตลาดที่มากขึ้น อีกทั้งมาตรฐานที่ต่ำนี้เองจะเป็นการดึงดูดนักลงทุนจากประเทศที่มีมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่สูงกว่าให้มาลงทุน และด้วยเหตุนี้เองทำให้ประเทศส่วนใหญ่ไม่ต้องการที่จะกำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่สูงนัก ซึ่งนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมองว่าการกำหนดมาตรฐานที่ต่ำเพื่อให้ตนมีความได้เปรียบทางการค้า ไม่ว่าจะเป็นการดึงดูดนักลงทุน หรือทำให้สามารถผลิตสินค้าได้ในราคาที่ต่ำกว่าโดยไม่รวมค่าใช้จ่ายในการจัดการสิ่งแวดล้อมนี้ ถือได้ว่าความได้เปรียบนั้นไม่เป็นธรรม (Unfair advantage) กับประเทศที่มีมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่สูง³ สำหรับฝ่ายนิคมการค้านั้นมองว่าการกำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่สูง จะมีการนำมาตรฐานนั้นมาเป็นเงื่อนไขในการนำสินค้าเข้าสู่ตลาด เป็นผลให้ในบางครั้งเป็นการกีดกันทางการค้าต่อสินค้านำเข้า ซึ่งจะเป็นการบิดเบือนการค้าเสรี (Distortion of free trade)

² Harman Verbruggen, Onno Kuik and Martijn Bennis, Environmental Regulations as Trade Barriers for Developing Countries: Eco-labelling and the Dutch Cut Flower Industry (Netherlands HV: Amsterdam, 1995), p 1-2.

³ นอกจากนี้แล้วปัญหาเรื่องความล้มเหลวในการดำเนินการของภาครัฐ (Government failure) เช่นการอุดหนุน (subsidy) ในภาคการเกษตรส่งผลให้มีการใช้ปุ๋ยเคมีในการเกษตรมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำและดิน เป็นต้น. Patrick Low, editor, "International trade and the environment", World Bank Discussion Papers 159. See footnote p.325.

³ Simon SC Tay. International trade and The Environment in Asia : Business and environment cooperation across regions (Singapore: Tri-Art Printer, 1997), p.3.

ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการค้ากับสิ่งแวดล้อมเริ่มทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อเกิดกรณีข้อพิพาทระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศเม็กซิโกในเรื่องปลาทูน่าและโลมา (Tuna-Dolphin case) เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาห้ามมิให้มีการนำเข้าปลาทูน่าจากประเทศเม็กซิโก เพราะเม็กซิโกได้จับปลาทูน่าโดยใช้ฉวนล้อม ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ปลอดภัยพอต่อปลาโลมา อันขัดต่อพระราชบัญญัติอนุรักษ์สัตว์เสี่ยงสูญด้วยนมในทะเล (Marine Mammal Protection Act of 1972) ของสหรัฐอเมริกา ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างการค้าและสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ดังนั้นทางองค์การการค้าโลก หรือ WTO ซึ่งเป็นองค์การหนึ่งที่สนับสนุนให้การค้าระหว่างประเทศเป็นไปแนวทางที่มีการนำทรัพยากรของโลกมาใช้อย่างคุ้มค่าที่สุด และขณะเดียวกันไม่ทำให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม จึงจัดให้มีคณะกรรมการเพื่อการค้าและสิ่งแวดล้อม (Committee on Trade and Environment :CTE) เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบให้ข้อเสนอแนะและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการค้าและสิ่งแวดล้อม โดยปราศจากการนำกฎระเบียบในเรื่องสิ่งแวดล้อมไปใช้เป็นมาตรการกีดกันทางการค้าอย่างไม่เป็นธรรมและเลือกปฏิบัติ เนื่องจากการค้าและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญทั้งคู่ หากได้มีการประสานกันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) ตามวัตถุประสงค์ของแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเปรียบเสมือนแผนแม่บทของโลกในการสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา¹¹

จากการที่พฤติกรรมทางการค้าระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป มีการนำเรื่องมาตรฐานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมาตรฐานสินค้า รวมถึงมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขทางการค้า

¹¹ ต่อมาประเทศเม็กซิโกได้นำเรื่องการค้ากีดกันทางการค้าของประเทศไทยเข้าสู่ GATT Panel เพื่อตัดสิน ในที่สุด GATT Panel ได้ตัดสินว่าประเทศไทยได้ใช้มาตรการจำกัดปริมาณการนำเข้าสินค้า (quantitative restrictions) ซึ่งขัดต่อหลักการพื้นฐานของการค้าเสรี ถึงแม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะมีข้อต่อสู้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของตนก็ตาม แต่ลักษณะการปฏิบัติของสหรัฐอเมริกานั้นก็เป็นการเลือกปฏิบัติ (discrimination) ซึ่งขัดกับ GATT. ดูใน สักดา ธนิตกุล, "GATT กับสิ่งแวดล้อม:ผลกระทบของคดี Tuna/Dolphin," วารสารกฎหมาย 16 (เมษายน 2539): 56-72

¹² เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่กระทบต่อสิ่งต่างๆ ในโลกอย่างมาก ดังนั้นทางองค์การสหประชาชาติ (United Nations) จึงได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้อย่างจริงจัง และในปี พ.ศ. 2535 จึงได้มีการประชุมสุดยอด United Nations Conference on Environment and Development หรือ The Earth Summit ขึ้นที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ผลจากการประชุมทำให้เกิดแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21)

อาจก่อให้เกิดมาตรการกีดกันทางการค้าที่มีใช่ภาษี หรือ NTB (Non-Tariff Barriers) ประเภทหนึ่งซึ่งจะส่งผลให้เกิดอุปสรรคทางการค้าได้⁴ แต่ทั้งนี้การกำหนดมาตรฐานมิได้หมายความว่าก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการค้าอย่างเดียว เนื่องจากการสร้างมาตรฐานนั้นจะมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงประสิทธิภาพของการผลิตและเอื้อประโยชน์ต่อการค้าระหว่างประเทศ ตลอดจนช่วยให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ๆ จากประเทศพัฒนาแล้วไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งท้ายที่สุดแล้วจะช่วยส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้นภายใต้องค์การการค้าโลกนั้นจึงมีความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคที่มีต่อการค้า (Agreement on Technical Barriers to Trade: TBT) ซึ่งเป็นความตกลงที่เกิดมาภายหลังการเจรจาการค้าหลายฝ่ายรอบอุรุกวัย โดยขยายความตกลงเดิม (Standards Code) ซึ่งเป็นผลมาจากการเจรจารอบโตเกียวให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น วัตถุประสงค์ที่สำคัญของความตกลง TBT คือไม่ต้องการให้มีการใช้มาตรฐานเป็นมาตรการกีดกันทางการค้าที่มีใช่ภาษี หรือ NTB เพื่อหลีกเลี่ยงการปกป้องตลาดที่ไม่เป็นธรรม แต่ทั้งนี้ความตกลง TBT ไม่ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับมาตรฐานทางเทคนิคเป็นรายสินค้า แต่เป็นการกำหนดแนวทางที่จะช่วยให้ประเทศต่างๆ ได้ทราบ ทำให้สามารถปรับตัวและปฏิบัติตามมาตรฐานที่ประเทศคู่ค้ากำหนดขึ้นได้ ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคที่มีต่อการค้า หรือ TBT นี้ จะวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับข้อบังคับทางเทคนิค (Technical Regulation) มาตรฐาน (Standards) รวมทั้งการตรวจประเมินเพื่อการรับรอง (Conformity Procedures) เพื่อให้เรื่องดังกล่าวก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการค้าโดยไม่จำเป็น แต่ทั้งนี้ความตกลง TBT ข้อ 2.2 ก็ยังคงยอมให้ประเทศสมาชิกใช้มาตรการเพื่อประโยชน์ของความมั่นคงของชาติ รวมถึงปกป้องสุขภาพอนามัยของมนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อม

ภายใต้ความตกลง TBT ประเทศต่างๆ มีสิทธิที่จะบังคับใช้ข้อบังคับทางเทคนิคหรือมาตรฐานกับสินค้านำเข้าเช่นเดียวกับสินค้าภายในประเทศ เพื่อที่จะคุ้มครองสุขภาพและความปลอดภัยของประชาชน แต่อย่างไรก็ตามไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคที่ไม่จำเป็นต่อการค้า และการที่จะกำหนดมาตรฐานภายในประเทศ (National Standards) ในเรื่องใดนั้นหากปรากฏว่ามีมาตรฐานระหว่างประเทศ ในเรื่องนั้นๆ ความตกลง TBT ให้อิงมาตรฐานระหว่างประเทศเป็นพื้นฐานในการดำเนินการ⁵ เนื่องจากการที่ประเทศต่างๆ ต่างกำหนดมาตรฐานภายในประเทศขึ้นเองอาจจะก่อให้เกิด

⁴ Judith M. Dean, "Trade and the Environment: a Survey of the Literature," in *International Trade and The Environment*, ed. Patrick Low (Washington: World Bank), p. 23.

⁵ ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคที่มีต่อการค้า ภาคผนวก 3 ประมวลการปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับการเตรียมการออกและใช้บังคับมาตรฐาน ข้อเอฟ (F)

อุปสรรคต่อการค้า หากประเทศต่างๆ ได้มีการนำมาตรฐานระหว่างประเทศไปใช้จะทำให้เกิดความกลมกลืน (Harmonization) ระหว่างมาตรฐานของประเทศต่างๆ กล่าวคือ การกลมกลืนมาตรฐานนั้นเป็นหลักการที่ต้องการให้มาตรฐานในแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างกันที่มีอยู่ในปัจจุบันมีความสอดคล้องกันมากที่สุด ซึ่งการกลมกลืนมาตรฐานนี้จะช่วยลดอุปสรรคต่อการค้าลงได้ นอกจากนี้ความตกลง TBT ยังวางหลักให้มีการรับรองร่วมกัน (Mutual recognition) ในผลการตรวจสอบรับรองการใช้มาตรฐานนั้นอีกด้วย กล่าวคือ ให้มีการยอมรับมาตรฐานของประเทศต่างๆ ซึ่งกันและกันเพื่อลดอุปสรรคต่อการค้า

ในการนำมาตรฐานระหว่างประเทศนี้ไปใช้จะต้องคำนึงถึงหลักการที่สำคัญในความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคที่มีต่อการค้า (Agreement on Technical Barrier to Trade) ด้วย ซึ่งก็เป็นหลักการเดียวกับหลักการทั่วไปที่ได้บัญญัติไว้ใน GATT ด้วย เพื่อมิให้เกิดการบิดเบือนทางการค้าได้ โดยหลักทั่วไปที่ว่านี้ อาทิเช่น หลักการปฏิบัติเบี่ยงชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง (Most-Favored-Nation Treatment: MFN)^{*} รวมถึงหลักปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment)^{**} ตลอดจนหลักความโปร่งใส (Transparency)^{***} ดังนั้นหากมีการกำหนดมาตรฐานกับสินค้าประเภทใดก็จำเป็นต้องใช้กับสินค้าที่มาจากทุกประเทศไม่ว่ามาจากประเทศใด ตลอดจนสินค้าที่ผลิตในประเทศด้วยห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติเจาะจงที่จะใช้กับสินค้าที่มาจากประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือหลีกเลี่ยงที่จะไม่ปฏิบัติกับสินค้าภายในประเทศ

^{*} หลักการปฏิบัติเบี่ยงชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง (Most-Favored-Nation Treatment: MFN) หมายถึงการปฏิบัติต่อชาติอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือ ประเทศใดๆ ก็ตามจะเรียกเก็บภาษีศุลกากร หรือค่าธรรมเนียม หรือใช้มาตรการใดๆ กับสินค้านำเข้าจะต้องไม่เลือกปฏิบัติระหว่างประเทศที่ส่งสินค้าเข้ามา

^{**} หลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment) หมายถึงการปฏิบัติต่อสินค้านำเข้าจากประเทศภาคี GATT อื่นๆ เท่าเทียมกับสินค้าภายในประเทศไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการเก็บภาษีภายใน หรือการกำหนดกฎระเบียบต่างๆ

^{***} หลักความโปร่งใส หมายถึง การดำเนินนโยบายและมาตรการทางการค้า รวมทั้งกฎระเบียบต่างๆ ของประเทศภาคีใดๆ จะต้องมีความโปร่งใส ชัดเจน มีการตีพิมพ์เผยแพร่ตัวบทกฎหมายและระเบียบต่างๆ ด้วยภาษาใดภาษาหนึ่งเพื่อให้ผู้นำเข้า ส่งออก ของประเทศต่างๆ ได้ทราบและเข้าใจ และมีสิทธิสอบถามได้หากมีข้อข้องใจในปัญหาต่างๆ

ในกรณีที่มาตรฐานระหว่างประเทศเช่นว่านั้นไม่ก่อให้เกิดผล หรือไม่เหมาะสมกับประเทศนั้นๆ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้มาตรฐานดังกล่าวก็ได้* โดยจะต้องมีเหตุผลที่จะไม่ใช้มาตรฐานระหว่างประเทศนั้น แต่ทั้งนี้ประเทศที่กำหนดมาตรฐานขึ้นเองจะต้องแจ้งให้สมาชิกทราบโดยผ่านสำนักเลขาธิการ WTO** เพื่อให้เกิดความโปร่งใส (Transparency) ในการรับทราบถึงมาตรฐานนั้น มาตรฐานระหว่างประเทศที่เป็นสากล และเป็นที่ยอมรับภายใต้ความตกลง TBT เพื่อให้สมาชิกนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติคือ มาตรฐาน ISO ซึ่งจัดทำโดยองค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน (International Organization for Standardization: ISO) รวมถึงมาตรฐานที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของ IEC (International Electrotechnical Commission) อีกด้วย

ทั้งนี้ มีข้อพิจารณาในเรื่องการกำหนดข้อบังคับทางเทคนิค หรือมาตรฐานโดยพิจารณาถึงขบวนการและวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ (Product related production and process method (PPM)) เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการผลิต ทำให้ประเทศต่างๆ ออกข้อกำหนดมาบังคับให้มีการจัดการกระบวนการผลิตที่ก่อให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งก็คือการออกข้อกำหนดหรือมาตรฐานเกี่ยวกับกระบวนการผลิตและวิธีการผลิต หรือ PPM นั้นเอง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วข้อกำหนดเกี่ยวกับขบวนการและวิธีการผลิต (PPM) นั้นไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับใช้แต่อย่างไร ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นก็เนื่องมาจากการนำขบวนการและวิธีการผลิต (PPM) นี้มาเป็นมาตรการทางการค้า สำหรับการออกข้อกำหนดเกี่ยวกับการค้าโดยพิจารณาถึง PPM นั้น ภายใต้ GATT ห้ามมิให้มีการจำกัดทางการค้าด้วยเหตุผลที่เกี่ยวกับกระบวนการผลิต⁶ แต่ทั้งนี้ภายใต้ความตกลง TBT ที่เกิดภายหลังจากการเจรจาอบอุรุกวัยนั้น ประเทศภาคีสมาชิกสามารถออกข้อบังคับทางเทคนิคหรือมาตรฐานเกี่ยวกับ PPM ได้ แต่ขบวนการผลิตและวิธีการผลิต (Product related production and process method (PPM)) นั้นจะต้อง

* ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคที่มีต่อการค้า ข้อ 2.4

** ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคที่มีต่อการค้า ข้อ 2.9

⁶ Markus Schlagenhof. "Trade Measures Based on Environmental Process and production Method," *Journal of World trade* 29 (December 1995) 127-129.

เป็นขบวนการและวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะท้ายที่สุดของผลิตภัณฑ์ (final characteristic) ดังที่ปรากฏในคำนิยามคำว่าข้อบังคับทางเทคนิคและมาตรฐาน*

สำหรับ PPM ที่เป็นที่ยอมรับภายใต้ความตกลง TBT ที่ประเทศภาคีสามารถนำมาออกข้อบังคับทางเทคนิค หรือมาตรฐานได้นั้นก็คือขบวนการและวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ (Product-related PPM) ซึ่งก็คือ กระบวนการผลิตหรือวิธีการผลิตสินค้าที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมภายในประเทศนำเข้า ซึ่งความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นนี้ก็เนื่องมาจากการบริโภคผลิตภัณฑ์ สำหรับกระบวนการผลิตหรือวิธีการผลิตที่ไม่เป็นที่ยอมรับภายใต้ความตกลง TBT ก็คือ คือกระบวนการผลิตหรือวิธีการผลิตที่ไม่มีความสัมพันธ์กับผลิตภัณฑ์ (Non product-related PPM) กระบวนการผลิตหรือวิธีการผลิตสินค้าที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมภายในประเทศผู้ผลิตหรือประเทศใกล้เคียง ซึ่งความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นนี้ก็เนื่องมาจากการผลิตผลิตภัณฑ์⁶ เหตุที่การออกข้อบังคับทางเทคนิคหรือมาตรฐานไม่ให้นำเรื่องขบวนการและวิธีการผลิตที่ไม่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ (Non product-related PPM) มาเป็นข้อกำหนดนั้น ก็เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการผลิตไม่ว่าจะเป็นปัญหาน้ำเสีย ปัญหามลพิษทางอากาศนั้นล้วนแต่เป็นของเสียที่เกิดจากการผลิต (Production externality) ปัญหาดังกล่าวนี้มักจะส่งผลกระทบต่อประเทศที่มีการผลิตเท่านั้น ซึ่งต่างจากปัญหาของเสียที่เกิดภายหลังจากการบริโภค (Consumption externality) ที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมประเทศที่มีการบริโภค ซึ่ง

* ข้อบังคับทางเทคนิค คือเอกสารซึ่งอธิบายถึงลักษณะผลิตภัณฑ์หรือขบวนการและวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์นั้นรวมถึงข้อกำหนดการบริหารที่ใช้อยู่ ซึ่งเป็นกฎข้อบังคับที่ต้องปฏิบัติตาม โดยอาจจะรวมหรือระบุโดยเฉพาะถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำ สัญลักษณ์ การบรรจุหีบห่อ การทำเครื่องหมายหรือการปิดฉลากที่ใช้กับผลิตภัณฑ์ ขบวนการ หรือวิธีการผลิตด้วย

มาตรฐานคือ เอกสารที่ได้รับความเห็นชอบโดยองค์กรที่เป็นที่ยอมรับ ซึ่งระบุกฎข้อบังคับ แนวทาง หรือลักษณะของผลิตภัณฑ์หรือขบวนการและวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้อง ซึ่งใช้กันโดยทั่วไปและใช้อยู่เนื่องๆ ไม่ได้เป็นกฎข้อบังคับที่ต้องปฏิบัติตาม โดยอาจจะรวมหรือระบุโดยเฉพาะถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำ สัญลักษณ์ การบรรจุหีบห่อ การทำเครื่องหมาย หรือการปิดฉลากที่ใช้กับผลิตภัณฑ์ ขบวนการหรือวิธีการผลิตด้วย

⁶ Candise Stevens, "Synthesis Report: Trade and Environment: PPM issues," in Trade and Environment: Process and Production Method, ed. OECD (France: Head of Publication Service, 1994), p. 8.

ในทางการค้าระหว่างประเทศนั้นหากมีการนำข้อกำหนดเกี่ยวกับวิธีกระบวนการผลิต (how products are made) ที่ไม่ส่งผลต่อคุณลักษณะท้ายที่สุดของผลิตภัณฑ์ก็ย่อมไม่เป็นการสมเหตุสมผล เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการผลิตนั้นๆ มิได้ส่งผลต่อประเทศที่มีการนำเข้าแต่อย่างไร⁷ ข้อกำหนดเช่นว่านี้ไม่เป็นข้อกำหนดที่อยู่ภายใต้ความตกลง TBT ถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับขบวนการและวิธีการผลิต (non-product-related PPM requirement) ดังนั้นข้อกำหนดเกี่ยวกับ PPM ที่อยู่ภายใต้ความตกลงนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะท้ายที่สุดของผลิตภัณฑ์ เช่นคุณภาพ หรือผลงานหรือการทำงานของผลิตภัณฑ์เท่านั้น สำหรับกระบวนการและกฎเกณฑ์ที่จะใช้ในการติดฉลากเขียว (Ecolabel) จึงอาจจะเข้าข่ายอยู่ภายใต้บังคับของความตกลง TBT ด้วย⁸

องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน

องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน หรือ International Organization for Standardization (ISO) เป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการกำหนดมาตรฐานในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการให้เป็นที่ยอมรับทั่วโลก ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2489 มีที่ทำการอยู่ ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ มาตรฐานระหว่างประเทศที่ ISO กำหนดนั้นจะครอบคลุมถึงมาตรฐานทุกสาขา ยกเว้นมาตรฐานทางด้านอิเล็กทรอนิกส์และวิศวกรรมไฟฟ้า ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของ IEC (International Electrotechnical Commission)

ปัจจุบันนี้มาตรฐาน ISO เริ่มมีบทบาทสำคัญในการค้าระหว่างประเทศ โดยประเทศต่างๆ จะมีการวางหลักเกณฑ์มาตรฐานภายในประเทศของตนให้สอดคล้องกับมาตรฐาน ISO ทำให้ดูเหมือนว่ามาตรฐาน ISO นี้เป็นมาตรฐานที่กีดกันทางการค้าสำหรับประเทศที่ไม่มีมาตรฐานดังกล่าว แต่ทั้งนี้มาตรฐาน ISO เป็นที่ยอมรับภายใต้ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า หรือ TBT ว่าไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า ประเทศใดที่ใช้มาตรฐานดังกล่าวไม่ถือว่าการกีดกันทางการค้า อีกทั้งหากประเทศต่างๆ มีการนำมาตรฐาน ISO นี้ไปใช้อย่าง

⁷ Rene Vassennar and Veena Jha. "PPMs and Developing Countries" in PPMs and Developing Country Trade and Environment: Process and Production Methods, ed. OECD (France: Head of Publication Service, 1994), p. 137.

⁸ มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. การค้า VS สิ่งแวดล้อม จากเกณฑ์ถึงองค์การการค้าโลก (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2538) หน้า 30.

กว้างขวาง ก็จะช่วยลดความขัดแย้งได้ในกรณีที่มาตราฐานของแต่ละประเทศต่างกันอีกด้วย ปัจจุบันมีสำนักมาตรฐานของประเทศต่างๆ เป็นสมาชิกกว่า 110 ประเทศ สำหรับสำนักงานมาตรฐานที่เป็นตัวแทนของประเทศไทย คือ สำนักมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือ สมอ.

มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000

การกำหนดมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นเรื่องที่สำคัญ เนื่องจากการนำมาตรฐานทางด้านสิ่งแวดล้อมไปใช้เพื่อเป็นมาตรการกีดกันทางการค้ามากขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อการดำเนินธุรกิจและผู้ประกอบอุตสาหกรรมจำนวนมาก ดังนั้นองค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน หรือ องค์การ ISO จึงได้มีการกำหนดมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมขึ้นภายใต้มาตรฐานชุด ISO 14000 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ⁹

- กำหนดหลักพื้นฐานเพื่อให้มาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้สอดคล้องกัน เพื่อที่จะทำให้การค้ามีความคล่องตัว
- สนับสนุนการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุลกับความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม โดยให้มาตรฐานนี้เป็นเครื่องมือและมาตรการแก่องค์การในการปรับปรุงการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม

องค์การ ISO เริ่มให้ความสำคัญในการกำหนดมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมีอิทธิพลมาจากการเตรียมการประชุมด้านสิ่งแวดล้อม หรือ The Earth Summit ที่ต้องการให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม และอิทธิพลจากการเจรจา GATT รอบอุรุกวัยที่ต้องการให้มีการทำให้มาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่สอดคล้องกัน เพื่อมิให้เป็นอุปสรรคทางการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2533 ขณะที่มีการเตรียมการประชุมด้านสิ่งแวดล้อมโลก หรือ The Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล องค์การ ISO ได้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มที่ปรึกษากลยุทธ์ด้านสิ่งแวดล้อม หรือ SAGE (Strategic Advisory Group on The Environment) โดยมีวัตถุประสงค์ให้ SAGE พัฒนามาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อ

⁹ United Nations Development Programme, ISO 14000 Environmental management Standards and Implications for Exporters to Development markets. (New York: UNDP, 1996), p. 5.

ให้เป็นมาตรฐานระหว่างประเทศ ทั้งนี้การพัฒนามาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมนี้ องค์การ ISO ได้ให้ SAGE คำนิยามถึง¹⁰

- การเข้าถึงมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมมีลักษณะให้คล้ายกับมาตรฐานคุณภาพ เช่น ISO 9000

- ความสามารถของภาคอุตสาหกรรมที่จะปรับปรุงการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม

- มาตรฐานระหว่างประเทศนี้จะต้องช่วยให้การคำนึงความคล่องตัวและขจัดอุปสรรคทางการค้า

การพัฒนามาตรฐานของ SAGE นี้ได้มีการศึกษาถึงมาตรฐาน 7750 ของสถาบันมาตรฐานอังกฤษ (British Standard Institute 7750) ตลอดจนมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ หลังจากนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 ภายหลังจากการประชุมระหว่างประเทศสมาชิก ISO ที่ประเทศแคนาดา องค์การ ISO ก็ได้ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการวิชาการ 207 หรือ TC 207 (Technical committee 207) เพื่อริเริ่มการกำหนดชุด (series) ของมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การดำเนินการกำหนดชุดมาตรฐานของ TC 207 เป็นไปโดยสะดวกและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงได้ทำการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านเทคนิค (Technical Subcommittee: SC) ขึ้นเพื่อเป็นผู้รับผิดชอบในการร่างมาตรฐานและแต่ละคณะอนุกรรมการยังประกอบด้วยกลุ่มทำงาน (Working Group: WG) เพื่อช่วยประสานงานในการกำหนดมาตรฐานอีกด้วย¹¹ ซึ่งมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกจัดทำขึ้นคือ มาตรฐาน ISO 14000

มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือ ISO 14000 ประกอบไปด้วย 5 เรื่องในอนุกรมดังต่อไปนี้

1. มาตรฐานว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management System: EMS) ISO 14001, ISO 14004

มาตรฐานชุดนี้จะกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับข้อกำหนดของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่องค์กรใดๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตสินค้า หรือการบริการจะต้องปฏิบัติตามในการจัดทำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดนโยบาย การวางแผน การตรวจสอบ และการทบทวน

¹⁰ IPBA, Environmental Law Committee ISO 14000 7th Annual Meeting and Conference at Kuala Lumpur, April 28- May 2, 1997.

¹¹ เทวินทร์ สิริโชคชัยกุล, มาตรฐาน ISO 14000, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: กิจไพศาลการพิมพ์, 2539), หน้า 6-7.

ทวนปรับปรุงระบบเพื่อให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีคณะอนุกรรมการที่ 1 (SC1) ซึ่งรับผิดชอบโดยประเทศอังกฤษ เป็นผู้รับผิดชอบการจัดตั้งและกำหนดระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

2. มาตรฐานว่าด้วยการตรวจประเมิน (Environmental Auditing: EA) ISO 14010-14012

มาตรฐานชุดนี้จะกำหนดหลักการทั่วไปในการตรวจประเมินด้านสิ่งแวดล้อมทุกประเภท ตลอดจนกำหนดวิธีการตรวจประเมินและคุณสมบัติของผู้ตรวจประเมิน เพื่อเป็นเครื่องมือให้ผู้ตรวจประเมินปฏิบัติงานเป็นมาตรฐานเดียวกันในระดับสากล โดยมีคณะอนุกรรมการที่ 2 (SC2) ซึ่งรับผิดชอบโดยประเทศเนเธอร์แลนด์ เป็นผู้จัดตั้งและกำหนดการตรวจประเมิน

3. มาตรฐานว่าด้วยฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Labelling: EL) ISO 14020-14024

มาตรฐานชุดนี้จะกำหนดหลักการพื้นฐานในการติดฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม การใช้สัญลักษณ์ ตลอดจนวิธีการตรวจสอบและรับรองผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทอ้างสิทธิในการประกาศตนเอง (Self-Declaration) หรือฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่รับรองโดยบุคคลที่ 3 (Third-party Certificate) ตลอดจนฉลากที่บอกรายละเอียด (Report Card) เพื่อให้ผู้ใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนี้ไปปฏิบัติตาม โดยมีคณะอนุกรรมการที่ 3 (SC3) ซึ่งรับผิดชอบโดยประเทศออสเตรเลีย เป็นผู้จัดตั้งและกำหนดการติดฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม

4. มาตรฐานว่าด้วยผลการประเมินด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Performance Evaluation: EPE) ISO 14031

มาตรฐานนี้จะ เป็นเครื่องมือช่วยจัดระบบประเมินผลภายในหน่วยงานเพื่อตรวจสอบสมรรถนะการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมของหน่วยงาน การประเมินด้านสิ่งแวดล้อมนี้สามารถทำให้องค์กรสามารถปรับปรุงการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง และทำให้สามารถหาวิธีการป้องกันมลพิษได้ มาตรฐานนี้มีคณะอนุกรรมการที่ 4 (SC4) ซึ่งรับผิดชอบโดยประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นผู้จัดตั้งและกำหนดการประเมินด้านสิ่งแวดล้อม

5. มาตรฐานว่าด้วยการประเมินวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Life-cycle Assessment: LCA) ISO 14041-14044

มาตรฐานชุดนี้จะกำหนดหลักการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคนิค ในการประเมินผล การจัดทำวัตุุดิบและผลิตภัณฑ์เพื่อพิจารณาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดวัฏจักรชีวิต ผลิตภัณฑ์ มาตรฐานนี้จะครอบคลุมการพิจารณาคุณลักษณะทางด้านสิ่งแวดล้อมตั้งแต่การจัดหา วัสดุดิบ การผลิต การบริโภค รวมไปถึงการกำจัดขั้นสุดท้าย โดยมีคณะอนุกรรมการที่ 5 (SC5) ซึ่งรับผิดชอบโดยประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้จัดตั้งและกำหนดการประเมินวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์

มาตรฐานข้างต้นรวมทั้ง 5 เรื่องรวมเรียกว่า มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 โดยที่ มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 นี้ ไม่ใช่มาตรฐานทางเทคนิค ดังเช่น มาตรฐานการปล่อยน้ำเสียหรือมาตรฐานคุณภาพของอากาศแต่อย่างใด หากแต่เป็นมาตรฐานที่ มุ่งเป็นการใช้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม¹² โดยครอบคลุมถึงการจัดการทั้งระบบ ตั้งแต่กระบวนการ ผลิตจนกระทั่งสิ้นสุดออกมาเป็นสินค้า ตลอดจนถึงการใช้สินค้า การกำจัดสินค้าในกรณีนี้ที่ สินค้าหมดอายุการใช้งาน ดังนั้นถือได้ว่ามาตรฐาน ISO 14000 เป็นการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดอย่างครบวงจร การนำมาตรฐาน ISO 14000 ไปใช้จึงเปรียบเสมือนเป็นระบบ การจัดการเพื่อช่วยป้องกันการเกิดมลพิษ (Pollution Prevention) แทนที่จะเป็นมาตรการแก้ไข ปัญหาที่ปลายเหตุ (End-of-the-pipe) อย่างเป็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้มาตรฐาน ISO 14000 ยังเป็นการเปลี่ยนแนวความคิดในการใช้มาตรการปกป้องสิ่งแวดล้อมจากมาตรการแบบ บังคับและควบคุม (command and control) มาเป็นการใช้กลยุทธ์ทางการให้ข้อมูลและ การตลาด (market-and-information based strategies) เพื่อใช้ปกป้องสิ่งแวดล้อมแทน¹³

การที่องค์กรใดจะนำมาตรฐาน ISO 14000 นี้ไปใช้นั้นเป็นความสมัครใจ (Voluntary) มิได้มีการบังคับโดยรัฐบาล หรือกลุ่มอุตสาหกรรมใด เนื่องจากมาตรฐาน ISO 14000 จะเอื้อ ประโยชน์ให้แก่กลุ่มอุตสาหกรรม เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจัดการสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ตลอดจนการนำมาตรฐานสิ่งแวดล้อมนี้มาใช้จะช่วยส่งเสริมให้มีการปรับปรุงเทคโนโลยีในการ

¹² สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 แนวปฏิบัติและผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรมในประเทศไทย, (2539), หน้า 8.

¹³ Naomi Roht-arriaza, "Shifting the Point of Regulation: The International Organization for Standardization and Global Lawmaking on Trade and The Environment," *Ecology Law Quarterly* 22 (1995): 515.

ผลิตให้มีผลต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และนอกจากนี้อาจเป็นไปได้ว่ามาตรฐานชุดนี้จะมีความสำคัญต่อการค้าระหว่างประเทศ เนื่องจากมาตรฐาน ISO นี้เองเป็นที่ยอมรับภายใต้ความตกลง TBT ว่าการนำไปใช้จะไม่เป็นการกีดกันทางการค้า อีกทั้งปัจจุบันนี้มีการนำมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขในการนำสินค้าเข้าสู่ตลาดมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วที่นำเอามาตรฐาน ISO 14000 มาใช้ เพราะถือว่ามีการลงทุนในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยบวกต้นทุนในเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปในตัวผลิตภัณฑ์ด้วย ราคาผลิตภัณฑ์จึงสูงกว่าประเทศที่ไม่ดูแลสิ่งแวดล้อมทำให้ไม่สามารถแข่งขันทางการค้าได้ ประเทศที่พัฒนาแล้วจึงนำเอามาตรฐาน ISO 14000 มาเป็นเงื่อนไขทางการค้า¹⁴ ดังนั้นหากผู้ประกอบการใดไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขก็อาจจะไม่สามารถนำสินค้าเข้าสู่ตลาดได้ ดังนั้นมาตรฐาน ISO 14000 จึงมีความสำคัญอย่างมากที่ผู้ประกอบการทั่วโลกต้องตระหนักถึง รวมทั้งประเทศไทยในฐานะที่เป็นผู้ส่งออกด้วย ถึงแม้ว่าจะไม่มีการบังคับให้ต้องนำมาตรฐานดังกล่าวไปใช้ก็ตาม

ในปัจจุบันตลาดผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental labeling) ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เนื่องมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยที่ปัญหาดังกล่าวเป็นผลมาจากการผลิตและการบริโภคผลิตภัณฑ์หรือบริการส่วนหนึ่ง โดยตลาดผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนี้เกิดมาจากแนวความคิดในการนิยมบริโภคผลิตภัณฑ์สีเขียว (Green consumerism) หรือผลิตภัณฑ์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย เพื่อช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นิยมขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา¹⁵ โดยในปัจจุบันนี้นอกจากผู้บริโภคจะต้องซื้อสินค้าโดยคำนึงถึงคุณภาพและราคาแล้วก็ยังมีความต้องการที่จะทราบถึงผลกระทบของการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่จะมีต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ซึ่งตลาดผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม เป็นตลาดแสดงอยู่บนผลิตภัณฑ์เพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้บริโภคว่าผลิตภัณฑ์ที่มีตลาดดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกัน โดยจะพิจารณาผลกระทบตั้งแต่กระบวนการผลิตจนถึงการทำลาย ซึ่งแท้ที่จริงทุกๆ ผลิตภัณฑ์ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไม่มากนักน้อยตลอดวงจรอายุของผลิตภัณฑ์ นับตั้งแต่กระบวนการผลิต การแจกจ่าย การนำไปใช้ จนถึงการทำลาย ซึ่งอาจเป็นผลกระทบที่เป็นระยะสั้นหรือระยะยาวก็ได้ และความรุนแรงของผลกระทบนี้อาจจะมากหรือน้อยก็ได้เช่นกัน ดังนั้นการใช้ตลาดจึง

¹⁴ "สาระสำคัญของ ISO 14000". สมอ. สาร 22 (พฤษภาคม 2539) : 3.

¹⁵ W.LEE Kuhre, ISO 14020s Environmental labelling-Marketing efficient and accurate environmental marketing procedures (NJ: Prentice Hall PTR, 1998), p. 5.

เป็นเครื่องหมายที่แสดง (Seal of approve) ให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์ที่มีฉลากดังกล่าวนั้นมีขั้นตอนการผลิตที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกัน

การใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม นอกจากจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากผลิตภัณฑ์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังจะมีส่วนกระตุ้นจิตสำนึกให้ผู้บริโภคให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหันมาบริโภคสินค้าที่ก่อให้เกิดมลพิษน้อยกว่า และเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกให้ผู้ผลิตหันมาจัดการระบบการผลิตโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้นโดยเลือกการผลิตที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า ซึ่งจะสามารถบรรเทาและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทางหนึ่ง นอกจากนี้ฉลากยังถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการเจาะตลาดสินค้าได้ส่วนหนึ่ง กล่าวคือ ปัจจุบันนี้มีประชากรจำนวนหนึ่งนอกจากจะบริโภคสินค้าโดยคำนึงถึงคุณภาพ ประโยชน์ในการใช้สอยแล้วยังพิจารณาถึงผลกระทบของผลิตภัณฑ์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมด้วย โดยจากการสำรวจประชากรชาวแคนาดาพบว่า ร้อยละ 80 ของประชากรยินดีที่จ่ายเงินเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10 เพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด¹⁶

ในปัจจุบันมีการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมกันอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทบังคับ (Mandatory Labeling) ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทใช้โดยสมัครใจ (Voluntary Labeling) โดยฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทบังคับนั้นเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของภาครัฐเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้บริโภค เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีพระราชบัญญัติว่าด้วยอากาศที่สะอาด (The Federal Clean Air Act Amendment of 1990) ซึ่งกฎหมายฉบับนี้กำหนดให้มีการติดฉลากบนผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่มีสารทำลายโอโซนในชั้นบรรยากาศ (Ozone Layer)¹⁷ เช่นผลิตภัณฑ์สเปรย์หากประกอบไปด้วยสาร CFCs (Chlorofluorocarbons) ที่มีผลต่อบรรยากาศจะต้องมีการปิดฉลากระบุ ซึ่งการออก

¹⁶ "ฉลากเขียว?" สมอ.สาร 20, (มกราคม 2535): 3.

¹⁷ Elliot B. Staffin, "Trade Barrier of Trade Boon? "A Critical Evaluation of Environmental Labelling and Its Role in The "Greening" of World Trade," Columbia Journal of Environmental Law 21(1996): 6.

กฎหมายดังกล่าวนี้เป็นการปฏิบัติตามพันธกรณีตามพิธีสารมอนทรีออล^{*} โดยฉลากที่ต้องจัดทำภายใต้กฎหมายดังกล่าวถือได้ว่าเป็นฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทบังคับ

สำหรับฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทสมัครใจนั้นมิได้เกิดจากการบังคับของภาครัฐ แต่เกิดจากการสมัครใจของผู้ประกอบการที่จะใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนั่นเอง โดยมุ่งหวังให้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือทางการตลาด ซึ่งฉลากประเภทสมัครใจนี้จะมีการใช้กันอย่างกว้างขวางมากกว่าฉลากประเภทบังคับ ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทสมัครใจนี้มาตรฐานระหว่างประเทศ ISO 14000 ในส่วนที่เกี่ยวกับฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมได้แบ่งออกได้เป็น

1. ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทรับรองตนเอง (Self-declaration) ซึ่งเป็นฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทที่ผู้ประกอบการ ผู้จำหน่าย จัดทำขึ้นเองโดยอิสระ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือทางการตลาดส่งเสริมการค้าผลิตภัณฑ์ของตนเอง

2. ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่บอกรายละเอียดต่อสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน (Report) แต่ทั้งนี้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่บอกรายละเอียดนี้ยังไม่มีการใช้อย่างแพร่หลายนัก

3. ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทรับรองโดยบุคคลที่ 3 (Third-party Certificate) ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทนี้เป็นการจัดทำโดยองค์กรอิสระในรูปของโครงการ (Schemes) ซึ่งอาจเป็นฉลากภายใต้โครงการที่เกิดจากการสนับสนุนของภาครัฐ (Government Sponsored Program) เช่น โครงการ Blue Angle ของประเทศเยอรมัน^{**}, Eco Mark ของญี่ปุ่น และโครงการฉลากสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรป (EU) ซึ่งโครงการของ EU นี้ภาครัฐได้ให้การสนับสนุนจนถึงขนาดมีการตรา Council Regulation^{***} ออกมารองรับเลยทีเดียว ถึงแม้โครงการฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทนี้จะได้รับการสนับสนุนจากทาง

^{*} พิธีสารมอนทรีออล (Montreal Protocol) เป็นข้อตกลงที่มีวัตถุประสงค์เพื่อวางแผนดำเนินการร่วมกันของประเทศสมาชิก เพื่อกำหนดมาตรการในการควบคุมการผลิต การใช้และการค้าสารเคมีที่ไปทำลายชั้นโอโซนในบรรยากาศ

^{**} ประเทศเยอรมันถือได้ว่าเป็นประเทศแรกที่ริเริ่มให้มีโครงการฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม โดยมีการเริ่มใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520

^{***} Regulation หรือกฎระเบียบ คือ กฎหมายระดับสหภาพยุโรปที่ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปทุกประเทศจะต้องผูกพันนำมาใช้โดยตรง โดยไม่ต้องออกกฎหมายระดับชาติมาใช้

ภาครัฐ แต่ก็มิได้หมายความว่าผู้ประกอบการจะต้องเข้าร่วมโครงการทุกราย การที่ผู้ประกอบการจะใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่เกิดจากความพึงพอใจของผู้ประกอบการรายนั้นเองที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือไม่ ซึ่งหากปฏิบัติตามเงื่อนไขแล้วก็จะมีสิทธิใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมอันจะส่งผลให้ผู้ประกอบการรายนั้นมีความได้เปรียบในเชิงการค้าในตลาดที่นิยมบริโภคสินค้าสีเขียวมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีโครงการฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทสมัครใจที่เกิดจากการสนับสนุนจากภาคเอกชน (Non-government Sponsored or Private Program) โดยภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งสิ้น เช่น โครงการ Green Seal ของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ทั้งนี้การดำเนินการของโครงการเหล่านี้เป็น การดำเนินการที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการกำหนดมาตรฐานระหว่างประเทศชุดอนุกรม ISO 14020

ในทางการค้าระหว่างประเทศ ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมเริ่มมีบทบาทสำคัญ เพราะฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนี้จะเกี่ยวข้องกับสินค้าที่มีการซื้อขายระหว่างประเทศกัน ถึงแม้ว่าฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมจะมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่การใช้ฉลากดังกล่าวก็มีผลกระทบต่อการค้า¹⁸ ไม่ว่าฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนั้นจะเป็นฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมแบบบังคับหรือแบบใช้โดยสมัครใจ โดยหากผู้ประกอบการรายใดมีฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมรายนั้นก็มีความได้เปรียบในเชิงการค้า คือสามารถนำสินค้าเข้าตลาดได้ง่ายขึ้น และในกรณีที่ประเทศนำเข้ามีการออกข้อกำหนดให้สินค้านำเข้าบางจำพวกต้องมีฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม หากผู้ประกอบการหรือผู้นำเข้าไม่ปฏิบัติตามสินค้านั้นๆ ก็จะไม่สามารถนำเข้าสู่ตลาดได้ และจะถูกกีดกันออกจากตลาดโดยผลของกฎหมาย (de jure excluded from the market)¹⁹ ดังนั้นการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นเครื่องมือกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศ²⁰ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศได้

¹⁸ Seung Wha Chang. "Getting a Green Trade Barrier Eco-labelling and the WTO Agreement on Technical Barrier to Trade," Journal of World Trade 31 (February 1997): 138.

¹⁹ Christian Tietje. "Voluntary Eco-labelling programmes and Questions of State Responsibility in the WTO/GATT Legal System," Journal of World Trade 29 (October 1995): 123.

²⁰ มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด, การค้า VS สิ่งแวดล้อม จากเกษตรถึงองค์กรการค้าโลก, หน้า

ดังเช่นกรณีข้อพิพาทระหว่างประเทศออสเตรเลียกับประเทศมาเลเซีย โดยออสเตรเลียมีการออกกฎระเบียบว่าไม้แปรรูปที่ได้จากป่าเขตร้อน (Tropical Timber) จากนำเข้าประเทศตนได้จะต้องมีฉลากกำกับเพื่อเป็นการแสดงว่าไม้แปรรูปนั้นมาจากป่าที่มีการจัดการเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Forestry) ฉลากดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทบังคับโดยภาครัฐ กรณีนี้เกิดข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศมาเลเซียได้นำไม้แปรรูปเข้าไปยังประเทศออสเตรเลีย แต่ได้รับการปฏิเสธเนื่องจากไม้นั้นมีไม้ฉลากกำกับอยู่ ดังนั้นข้อกำหนดดังกล่าวจึงทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างประเทศออสเตรเลียกับมาเลเซีย ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้เป็นข้อพิพาททางการค้าที่แสดงให้เห็นถึงการนำฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมมาเป็นมาตรการทางการค้า หากไม่มีฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมกำกับอยู่ก็จะถูกกีดกันออกจากตลาดโดยผลของกฎหมาย

นอกจากนี้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทสมัครใจก็อาจเป็นอุปสรรคทางการค้าได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทโครงการที่รับรองโดยบุคคลที่ 3 เนื่องจากโครงการประเภทนี้มีกันอย่างแพร่หลายทำให้เกิดปัญหาของโครงการแต่ละโครงการมีเกณฑ์ (Criteria) ในการกำหนดการได้มาซึ่งฉลากที่ไม่เหมือนกัน เพราะถึงแม้การพิจารณาเกณฑ์ในการให้ฉลากแก่ผลิตภัณฑ์จะพิจารณาถึงวงจรผลิตภัณฑ์ตั้งแต่ผลิตจนทำลาย (Cradle-to-grave) ก็ตาม แต่ด้วยเหตุที่เทคโนโลยีของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ประเทศพัฒนาแล้วย่อมมีเทคโนโลยีในการผลิตที่สูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา ย่อมเป็นไปได้ว่าการกำหนดเกณฑ์โดยพิจารณาจากเกณฑ์การผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสูงนั้นจะก่อให้เกิดอุปสรรคแก่ประเทศที่มีเทคโนโลยีที่ต่ำกว่าก็เป็นได้ นอกจากนี้ปัญหาการรวบรวมข้อมูลรวมถึงเงื่อนไขในการได้มาซึ่งฉลากนั้น ในบางครั้งอาจเป็นการยากที่จะรับข้อมูลก็เป็นได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อผู้ประกอบการในการนำสินค้าเข้าไปยังประเทศนั้น ดังเช่นการกำหนดกฎเกณฑ์ของสหภาพยุโรป นั้นมีการมองกันว่าการเข้าถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนั้นถือประโยชน์เฉพาะผู้ประกอบการภายในสหภาพยุโรปเท่านั้น ทำให้ผู้ประกอบการที่มีอยู่ในสหภาพยุโรปมองกันว่าเป็นอุปสรรคต่อค้า³¹ นอกจากนี้ในปัจจุบันยังพบว่าถึงแม้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทสมัครใจจะไม่มีกฎหมายออกมาบังคับให้ผู้ประกอบการต้องปฏิบัติ

³¹ Naomi Roth-Arriaza, "Shifting the Point of Regulation: The International Organization for Standardization and Global Lawmaking on Trade and The Environment," *Ecology Law Quarterly*, 22: 514.

ตาม แต่ก็มีความเห็นว่าหากสินค้าใดไม่มีฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมกำกับอยู่ อาจส่งผลให้ผู้บริโภคไม่สนใจที่จะบริโภคสินค้านั้นๆ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นๆ ถูกกีดกันออกจากตลาดโดยปริยาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการกีดกันโดยพฤตินัย (de facto excluded from the market)²³ ก็เป็นไปได้

สำหรับผู้บริโภคนั้นก็ได้รับผลกระทบจากโครงการฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีมากมายในปัจจุบันเช่นเดียวกัน การมีฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายจะส่งผลให้เกิดความสับสนในข้อมูลที่ได้รับจากฉลากว่านี่ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของโครงการใดที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า เนื่องจากโครงการแต่ละโครงการก็มีลักษณะการดำเนินการและการกำหนดเกณฑ์เป็นของตนเอง อีกทั้งมีการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่รับรองคุณสมบัติโดยตนเอง เช่นคำว่า Recycle , Environmental friendly โดยไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ ซึ่งในบางครั้งอาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดแก่ผู้บริโภคว่าผลิตภัณฑ์นั้นส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าจริงหรือไม่ ทำให้ฉลากสิ่งแวดล้อมนั้นไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการใช้ข้อมูลแก่ผู้บริโภคเท่าที่ควรนัก

เมื่อการมีโครงการฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มากมายในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อทั้งการค้าระหว่างประเทศและต่อผู้บริโภคดังที่กล่าวข้างต้น ตลอดจนมีการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทอื่นๆ อีกมากมายทางองค์การ ISO ก็ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการร่างมาตรฐานระหว่างประเทศเพื่อกำกับกับการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม ทั้งฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่รับรองโดยองค์การอิสระและฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่รับรองโดยตนเอง ซึ่งการมีมาตรฐานระหว่างประเทศที่จะมากำกับในเรื่องฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมนั้น จะช่วยเป็นแนวทางให้ประเทศต่างๆ นำไปปฏิบัติแนวทางเดียวกัน อันจะส่งผลให้ช่วยแก้ปัญหาในเรื่องการนำฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมไปใช้เป็นมาตรการทางการค้า (Trade Measure) และแก้ไขปัญหาค่าความสับสนของผู้บริโภคที่ต้องการได้รับข้อมูลที่เที่ยงตรงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป็นการประสานให้เรื่องการค้ากับสิ่งแวดล้อมไปในทางเดียวกัน ทางองค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน หรือ ISO ก็ได้มีการกำหนดมาตรฐานในการจัดทำฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมไว้ใน ISO 14020-14025

²³ Christian Tietje. "Voluntary Eco-labelling programmes and Questions of State Responsibility in the WTO/GATT Legal System," Journal of World Trade, 29: 123.

สำหรับมาตรฐาน ISO 14020-14025 นี้ไม่ใช่มาตรฐานที่กำหนดรูปแบบ (Uniform) เฉพาะผลิตภัณฑ์ใดผลิตภัณฑ์หนึ่งแต่จะกำหนดแนวทาง (Guideline) ปฏิบัติในเรื่องฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป²³ โดยมุ่งให้โครงการฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ นำไปปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน อันจะส่งผลให้มีความสอดคล้องกัน (Harmonization) ในเรื่องฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ในมาตรฐานดังกล่าวยังวางแนวทางถึงหลักความโปร่งใส (Transparency) ในการเข้าถึงเกณฑ์การได้ฉลาก ตลอดจนยังวางแนวทางให้โครงการฉลากยอมรับฉลากของโครงการอื่นๆ ซึ่งกันและกัน (Mutual recognition) ซึ่งจะช่วยลดอุปสรรคทางการค้าในกรณีที่มีการนำเรื่องฉลากมาเป็นเงื่อนไขทางการตลาดได้ตามความมุ่งหมายของความตกลง TBT นอกจากนี้มาตรฐานดังกล่าวนี้ยังเป็นที่ยอมรับตามความตกลง TBT ว่าการนำไปใช้จะไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคทางการค้า เมื่อคำนึงความจำเป็นในเชิงการค้าระหว่างประเทศที่ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมอาจถูกยกมาเป็นเงื่อนไขทางการค้าแล้ว ประเทศไทยจะต้องมีการปฏิบัติตามมาตรฐานในเรื่องดังกล่าว

นอกจากนี้เมื่อปัจจุบันฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมมีบทบาทอย่างมากในการค้าระหว่างประเทศ จึงได้เกิดความพยายามที่จะหาจุดศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลในเรื่องฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมขึ้น ในปี 2537 จึงได้มีการจัดตั้ง Global Eco-Labeling Network หรือ GEN ขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ใช้แลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศสมาชิกซึ่งมี 14 ประเทศ* โดย GEN นี้ได้รับการสนับสนุนจากทั้งองค์การการค้าโลก (WTO), องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน (ISO) และ ที่ประชุมสหประชาชาติเรื่องการค้าและการพัฒนา (UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development) องค์การ GEN นี้ถือได้ว่าเป็นความมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่ต้องการให้มีความกลมกลืน (Harmonization) กันระหว่างฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบัน

²³ United Nations Development Programme. ISO 14000 Environmental Management Standards and Implication for Exporter to Developed Market, p. 14.

* ประเทศสมาชิก GEN 14 ประเทศประกอบไปด้วย ออสเตรเลีย, บราซิล, แคนาดา, ไต้หวัน, ไครเอเชีย, กรีซ, อิสราเอล, ญี่ปุ่น, ลักเซมเบิร์ก, นอร์เวย์, สเปน, สวีเดน, สหราชอาณาจักร, สหรัฐอเมริกา

สำหรับประเทศไทยนั้นก็ได้ริเริ่มมีโครงการฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2536 ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐ โดยความร่วมมือของ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (Thailand Environmental Institution: TEI) กับสำนักงานมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) ภายใต้ชื่อว่า "โครงการฉลากเขียว" (Green Label) ลักษณะของ โครงการเป็นไปโดยความสมัครใจของผู้ประกอบการที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดของโครงการ โดย วัตถุประสงค์ที่สำคัญของโครงการคือ เพื่อลดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมโดยรวมภายในประเทศ ให้ ข้อมูลที่เป็นกลางต่อผู้บริโภคเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย ตลอดจนผลักดันให้ผู้ผลิตใช้เทคโนโลยีที่สะอาดหรือวิธีการผลิตที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย ซึ่งความสำเร็จของโครงการนี้ขึ้นอยู่กับกรการบริโภคของผู้บริโภค ยิ่งมีการบริโภคมากเท่าใดก็จะเป็นแรง ผลักดันให้ผู้ประกอบการรายอื่นปรับปรุงผลิตภัณฑ์ของตนให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

การนำฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ จะมีส่วนช่วยให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อม ภายในประเทศ เนื่องจากการจะได้มาซึ่งฉลากจะต้องปรากฏว่าวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์นั้นๆ มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าผลิตภัณฑ์จำพวกเดียวกัน อีกทั้งมีประโยชน์ต่อผู้ประกอบการใน การที่จะมีความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันตลาดภายในประเทศ ตลอดจนกรณีที่มีการส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศให้รอดพ้นจากอุปสรรคทางการค้าไม่ว่าจะเป็นกรณีที่จะถูกกีดกันโดยผล ของกฎหมายหรือโดยพหุติบัญญัติที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ทั้งนี้การใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของไทย หรือโครงการฉลากเขียวเป็นโครงการโดยสมัครใจ ตลอดจนการใช้ฉลากด้วยตนเอง ไม่มีกฎหมายใดบังคับให้ภาคอุตสาหกรรมจำเป็นต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขเพื่อให้ได้มาซึ่งฉลากเขียว จะมีก็แต่เพียงกฎหมายที่เข้ามาควบคุมการใช้ฉลากเขียวภายหลังจากที่ได้รับฉลากมาแล้ว ซึ่งก็คือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญญาการขอใช้ฉลากเขียว หากไม่ปฏิบัติตามสัญญาการใช้ ก็จะนำท บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับนิติกรรมสัญญาในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาบังคับ นอกจากนี้ยังมี กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญาและกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคที่จะมาควบคุมการใช้ สัญลักษณ์ฉลากเพื่อคุ้มครองไม่ให้ผู้ที่ไม่มีสิทธิใช้นำไปใช้โดยมิชอบ แต่ทั้งนี้ในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีการที่จะส่งเสริมและควบคุมให้ภาคอุตสาหกรรมหันมาจัดทำฉลากผลิตภัณฑ์ เพื่อสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศชุด ISO 14020-14026 โดยเฉพาะ ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ซึ่งคือ พระราชบัญญัติมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม พ.ศ. 2511 ก็ตาม ตลอดจนพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520 แต่ทั้งนี้ก็ได้มีกฎหมายใดที่กล่าวถึงถึงการจัดทำฉลากผลิตภัณฑ์ เพื่อสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นในเชิงการค้าระหว่างประเทศในปัจจุบัน ตลอดจนความสำคัญ of ผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หากประเทศไทยมีมาตรการที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและควบคุมการจัดทำผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม จะช่วยเป็นแรงผลักดันให้ผู้ประกอบการหันมาผลิตสินค้าที่จะได้รับผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และจะส่งผลเป็นการช่วยลดอุปสรรคในการนำเข้าสินค้าไทยยังต่างประเทศที่มีการนำผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมประเภทสมัครใจมาเป็นเงื่อนไขทางการค้าได้ระดับหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาถึงหลักเกณฑ์ระหว่างประเทศในเรื่องผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม เพื่อหาแนวทางในการวางมาตรการทางกฎหมายที่จะส่งเสริมให้มีการจัดทำผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างเพื่อเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกในอนาคต

2. สมมติฐาน

ในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่จะส่งเสริมและควบคุมการใช้ผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ ISO 14000 หากมีมาตรการดังกล่าวจะช่วยลดอุปสรรคในการนำเข้าสินค้าไทยยังต่างประเทศได้

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงแนวความคิด และความสำคัญของผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศอันอาจนำไปสู่การใช้เป็นมาตรการทางการค้า ตลอดจนความสำคัญของผลากที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2. เพื่อศึกษาถึงถึงแนวความคิด หลักการ และสาระสำคัญของผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้มาตรฐานระหว่างประเทศชุดอนุกรม ISO 14020 รวมทั้งความสัมพันธ์ของ ISO ที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศ

3. เพื่อศึกษาถึงแนวทาง หลักเกณฑ์การกำหนดมาตรฐาน รวมทั้งมาตรการการจัดให้มีผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะของกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญของประเทศไทย รวมถึงศึกษาถึงผลของผลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมในประเทศดังกล่าวที่มีต่อประเทศไทย

4. เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยในปัจจุบัน เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้มีการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมในประเทศ โดยให้สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศชุดอนุกรม ISO 14020

4. ขอบเขตของการวิจัย

มุ่งศึกษาถึงแนวความคิดและหลักการที่สำคัญของมาตรฐาน ISO 14000 โดยเฉพาะอนุกรมชุด ISO 14020 ที่เกี่ยวกับฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของนานาประเทศ ประกอบกับความสัมพันธ์ของฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศ เพื่อนำมาศึกษาถึงแนวทางในการส่งเสริมให้มีการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยในแนวทางที่เหมาะสม

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. จากการศึกษาทำให้ทราบถึงแนวความคิด และความสำคัญของฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศอันอาจนำไปสู่การใช้เป็นมาตรฐานกีดกันทางการค้า ตลอดจนความสำคัญของฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2. ทำให้ทราบถึงแนวความคิด หลักการ และสาระสำคัญของฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้มาตรฐานระหว่างประเทศอนุกรมชุด ISO 14020 รวมทั้งความสัมพันธ์ของ ISO ที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศ

3. ทำให้ทราบถึงแนวทาง หลักเกณฑ์การกำหนดมาตรฐาน รวมทั้งมาตรฐานการจัดให้มีฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะของกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญของประเทศไทย รวมถึงทราบถึงผลกระทบของฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมในประเทศดังกล่าวที่มีต่อประเทศไทย

4. ผลจากประโยชน์ในข้อ 1-3 จะเป็นข้อมูลที่น่าไปสู่การวางแนวทางในการส่งเสริมให้มีการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย รวมทั้งองค์กรที่รับผิดชอบในการใช้ฉลาก อันจะเป็นประโยชน์ต่อภาคอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกของไทยให้รอดพ้นจากการอุปสรรคทางการค้าในกรณีที่มีการยกมาตรฐานฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขการนำเข้าซึ่งสินค้าไทย

8. วิธีการดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาจะใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร อันประกอบไปด้วย

- ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคที่มีต่อการค้า (Agreement on Technical Barrier to Trade: TBT)

- ร่างมาตรฐานระหว่างประเทศชุดอนุกรม ISO 14020

- กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของกลุ่มสหภาพยุโรป ซึ่งได้แก่กฎระเบียบเลขที่ 880/92 ลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) ว่าด้วยเรื่องโครงการการให้ฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประชาคม

- กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้แก่ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการการค้าแห่งสหรัฐฯ, The Federal Clean Air Act, Energy Policy and Conservation Act, The United States Dolphin Protection Consumer Information Act

- กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้แก่ Waste Disposal Cleansing Law 1990, Law for Promotion of Utilization of Recyclable Resources 1991, Promotion of Utilization of Sorted Collection and Recycling of Containers and Packaging 1995, The Against Premium and Misleading Representations, กฎหมายความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์

- กฎหมายของไทยอันประกอบไปด้วย ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520, พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม พ.ศ. 2511, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2520, พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2535,

- บทความและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องฉลากผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

2. การศึกษาจะใช้วิธีวิจัยแบบภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งก็คือ ผู้อำนวยการกองมาตรฐาน สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ตลอดจนผู้จัดการโครงการฉลากเขียวของประเทศไทย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย